

Írta: Jan Sadek

KATITZI ÚJABB KALANDJAI KÖZÉP EURÓPÁBAN¹¹

- Apuka, miért nem élünk mi is rendes házban? Miért élünk sátorban és kocsiban, szegények vagyunk?

- Nem, igazából nem vagyunk szegények, de látod, vagy talán túl kicsi vagy még ahhoz, hogy megértsd, nem engedik, hogy házakban éljünk. Az emberek nem szeretnék minket házakban látni.

- De miért nem, apuka? Azért, mert nem vagy rangos ember?

- Katitzi, nagyon jól figyelj, és próbáld meg felfogni, amit mondok. Cigányok vagyunk.

- Micsoda, te azt mondod nekem, hogy cigányok vagyunk? Hiszen az valami nagyon rossz. Tudom, mert Ruttan az árvaházban azzal csúfolt, hogy cigány vagyok és azt mondta, hogy jöttmentek vagyunk.

- Tudod Katitzi, cigánynak lenni nem rossz dolog, de az emberek félnek tőlünk, mert úgy gondolják, hogy közönségesek vagyunk. Nem ismernek minket és nem mernek a közelünkbe jönni.

- De apuka, ez nevetséges, ha nem ismernek minket, nem félhetnek tőlünk.

- Lehet hogy te így gondold, de sajnos nem úgy van.

Ez a párbeszéd a fiatal roma lány, Katitzi és apja között a Katarina Taikon által Katitziról 1969 és 1980 között írott 13 könyvből álló sorozat első darabjából származik. Svéd gyerekek egész nemzedéke (az én nemzedékem) nőtt fel ezeken a könyveken a hetvenes és nyolcvanas években. A könyveket otthon és iskolában egyaránt olvasták. Sok svéd gyerek számára Katitzi kalandjai jelentették az első találkozást a roma kultúrával.

Katarina Taikon egy cigánytáborban született Örebroban, Stockholmtól nyugatra, 1932-ben. Ritkán járt iskolába és először 26 éves korában jutott el az úgynevezett népfőiskoláig, ahol megtanulhatott írni és olvasni. Néhány évvel később írta meg első könyvét „Cigányasszony” címmel, amelyben a roma kisebbségnek akkoriban Svédországban néha szinte elviselhetetlen létét írja le. A közvéleményt kezdte formálni minden svéd egyenlő jogainak tiszteletben tartása érdekében, a roma kisebbséget is beleértve. Katarina kiváló vitatkozó félnek bizonyult és ennél fogva bizonyos elismertségre tett szert. Néha provokatív volt, ami viszont ellenfeleket szerzett neki. Ugyanilyen fontos volt az oktatáshoz való viszonya. Beutazta az országot és iskolákat látogatott meg, ahol a roma kultúráról és nyelvről beszélt, felkeltve a gyerekek érdeklődését és megértette velük annak lényegét.

Az első Katitzi könyvet 1969-ben adta ki. Ez a könyv és az utána következők egyaránt önéletrajzi jellegűek és Katitzi – azaz Katarina – fejlődését követik nyomon a gyerekkortól az asszonnyá válásig, a cigánytábor életének és a többségi svéd társadalommal való összetűzéseknek fényében. Elmeséli, hogyan adták férjhez tizenhárom éves korában, menekülését a házasságból, a nehézségeket, amelyekkel a tanuláshoz szembesülnie kellett, és hogy hogyan tudott megélni táncolásból, jövendőmondásból és réztálcák árusításából. Néhány film is készült a könyvekre alapozva. Katarina Taikon 1995-ben halt meg, miután egy agysérülést követően 13 éven át feküdt kómában.

A Katitzi könyvek sokak számára, akik olvasták őket a hetvenes és nyolcvanas években, a különböző kultúrákról való ismeretek forrásai lettek. Egészen kivételes módon – és a

¹¹ A Budapesten, 2001. március 26-án a Gyermeki jogok Európában – kihívás és felelősség című szemináriumon elhangzott előadás szerkesztett változata

gyerekek számára teljesen érthetően – írják le, milyen érzés olyan embernek lenni, aki más mint a körülötte lévő többi. Ennek következtében a könyvek elősegítették a beleérzés, szenvedély és tisztelet kialakulását, kivívták az olvasó együttérzését. Sok gyerek dramatizálta Katitzi történeteit, ami szintén alapot szolgáltatott az osztályban lezajló bonyolult beszélgetésekhez.

Az Európai Unió kibővítése új lendületet adott a roma kérdésnek. A roma kisebbségek helyzetét a koppenhágai feltételek alapján kell tárgyalni, amelyek körvonalazzák azokat a javító intézkedéseket, amelyeket a jelölt országoknak teljesíteniük kell a csatlakozás előtt. Ezen feltételek első lépcsője politikai jellegű és többek között magában foglalja a kisebbségeknek adott jogok szabályozását. Mindannyian tudjuk, hogy a roma kisebbség rendszerint marginalizálódott, alacsony iskolázottsági fokú, rossz egészségügyi körülmények között élő és munkát csak igen nagy nehézségek árán találó, a társadalom perifériájára szorult népesség. A Cseh Köztársaság, ahol mintegy 300 000 roma él, akkor került a figyelem középpontjába, amikor romák ezrei kezdtek el Kanadába és számos európai országba kivándorolni. Ekkor az Usti nad Labemben található fallal kapcsolatos viták és az állampolgári törvény csak tovább rontotta az ország megítélését külföldön.

A romák sorsának megbeszélése érdekében Pierre Schori úr, az akkori svéd nemzetközi fejlesztési együttműködési miniszter 1999. februárjában találkozott Václav Havel cseh elnökkel. Kétoldalú cseh-svéd együttműködést kezdeményeztek a cigánykérdésben, amelynek eredménye lett a cseh és svéd roma fiatalok konferenciája a Stockholm melletti Bommersvikben, valamint államigazgatási tisztviselők és szociális munkások két látogatása. Attól a vágytól vezérelve, hogy ezeket a programokat valami még valóságosabb és színesebb eredménnyel egészítse ki, a prágai svéd követség javasolta a Katitzi program beindítását.

A svéd intézettől kapott segítséggel megkezdtük a könyvnek cseh nyelvre történő átültetését, és felkértünk egy olyan iskolát a Kelet-Szlovákiában található Jarovnicében, ahová sok roma gyerek jár, hogy készítsenek új ábrákat a könyvhöz. Mindössze egy héttel később már el is küldték nekünk ezeket a fantasztikus és igencsak művészi színvonalú rajzokat. A könyvből összesen 3000 példányt nyomtak, amelyet a svéd külügyminisztérium finanszírozott. A követség az elnöki hivattal, az oktatási minisztériummal és a plzeni városi oktatási hivattal együttesen létrehozott egy konzultációs csoportot. Ez utóbbi előkészítő felmérést végzett a Plzen város környékén található tíz iskolában, ahol különböző korú gyerekek olvasták a könyvet. Ezen felmérés során nyert tapasztalatok alapján az oktatási osztály útmutató irányelveket dolgozott ki a tanárok számára, hogyan használják a könyvet.

Amikor 65 iskolának szétosztottuk a könyvet, – mindegyik 30 példányt kapott belőle -, olyan helyeken, ahol jelentős számú roma kisebbség él, azt a bevezetést is kiküldtük vele, amely az irányelveken túlmenően Václav Havel elnök, az oktatási minisztérium valamint a svéd nagykövet levelét is tartalmazza. Ebben a levélben Havel elnök azt a reményét fejezi ki, hogy a következő fiatal nemzedék már ne aszerint osztályozza az embereket, hogy milyen a fajtájuk vagy a nemzetiségük, hanem emberi minőségük, jellemük és képességeik szerint.

Úgy hiszem, a könyv jelentősége nem merül ki pedagógiai hatásában, amelyet a többségi társadalomhoz tartozó gyerekekre gyakorol, hanem jó példát mutat a roma közösségnek is egyetlen személy – Katarina Taikon – sorsán keresztül, aki tényleg jutott valamire. Ezért aztán a program bevezetőjét a nagyközönség rendelkezésére is szerettük volna bocsátani. Meghívtuk Rosa Taikont, Katarina nővérét, aki mellesleg jól ismert ezüstműves, valamint Angelica Ström-öt, Katarina lányát, 2000. májusában Prágába.

A Katitzi programot újságok, a televízió és a rádió is bemutatta mind Svédországban, mint pedig Csehországban, és Rosa Taikont meghívtuk, találkozzon az elnöki hivatal vezetőjével. A bemutatkozás talán legérdekesebb része volt a látogatásuk a plzeni iskolákban, ahol a gyerekek előzetesen már olvasták a könyvet. Most hús-vér valójában is találkozhattak vele. Olyan volt, mintha egy tündérmese lapjai elevenedtek volna meg! Természetesen leghőbb vágyuk volt megtudni, mi történt azután, hogy a könyv véget ért.

A program teljes költségvetése, Taikon és Ström látogatását is beleértve, összesen 55 ezer svéd korona, azaz 6000 euró volt. Úgy gondolom, hogy ez meglehetősen kevés. Mindazonáltal, azokból a pozitív visszajelzésekből ítélve, amit a cseh hatóságoktól – beleértve Havel elnököt is – valamint a pedagógusoktól, nem utolsósorban pedig a roma képviselőktől és a sajtótól kaptunk, arra lehet következtetni, hogy egy költségvetését tekintve korlátozott hatályú program is komoly hatással rendelkezhet. Ebben a tekintetben nagyon hálásak vagyunk a Taikon családtól kapott támogatásért; miután a kiadás nem kereskedelmi célokat szolgált, nem kellett fizetni a jogdíjért.

A követség kezdeményezte a program azonnali értékelését is. Még nem készült ugyan el, ám néhány következtetést már le lehet vonni az összegyűjtött adatokból. A tanárok körében a program úgy szerepel, mint a kultúrák közötti és emberi jogi nevelés fontos eszköze. A Cseh Köztársaságban egyetlen más ilyen jellegű könyv sem létezik. Egyedülálló abban az értelemben, hogy a valóságot írja le reális és néha negatív módon, ami a cseh eredetű gyerekönyvek piacán igencsak szokatlan. A gyerekek először haboztak, nem akarták elhinni a történetet. Egy idő után azonban azonosították magukat Katitzi személyével és többet akartak megtudni róla valamint a többi romáról. Több osztályban is voltak cigány gyerekek, akik kiérezték az elismerést a beszélgetésekből és érzékelték a kultúrájuk iránt támadt érdeklődést.

Bizonyosan vagyunk benne, hogy a megfelelő hangot találtuk meg. A követség oly mértékben bízik a program meggyőző erejében, hogy hasonló kísérletre tett javaslatot Szlovákiában. A kisebbségi jogokért felelős miniszterelnök helyettes, Csáky úr és az oktatási miniszter, Ftacnik úr erkölcsi támogatásukról biztosítottak minket. A szlovák fordítás már készen áll és most a magyarra várunk. A magyar változatot Szlovákiának azokra a részeire szánjuk, ahol nagyszámú a magyar kisebbség. A fordító, Harrach Ágnes itt él Budapesten és a fordítást természetesen lehetne használni abban az esetben is, ha a Katitzi programot itt Magyarországon is megvalósítanánk. A bukaresti svéd követség is megkezdte már a Katitzi program előkészítését annak a modellnek megfelelően, amit a Cseh Köztársaság esetében már leírtam.

Végezetül szeretnék egy mondást idézni, amely úgy szól, hogy -a gyermek a férfi apja”. Úgy hiszem, ez magyarázza a Katitzi program fogadtatását és sikerét. Azok, akik olvasták a Katitzi könyvet, érdeklődni kezdenek a roma kultúra iránt és pozitív benyomásokat szereznek róla. És mindezt életüknek egy olyan szakaszában teszik, amikor a más kultúrákhoz tartozó emberek iránti előítéletek még nem kövesedtek meg bennük, hiszen gyermekként élik át.

Katarina Taikon maga is úgy tekintett a könyveire, mint propagandájának eszközeire, fegyvereire, a roma kultúra érdekében elért sikerre. Igen helyénvaló lenne, ha ez az egyedülálló könyvsorozat és Katarina Taikon munkája felhasználható lehetne a roma kisebbség Közép Európában tapasztalható helyzetének javítására. Esetleg egy új svéd exportra szánt termék? Reméljük, hogy Katitzi új kalandokra készül Közép Európában, akár éppen Magyarországon!